

Ewa Markowska-Gos

Uniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0000-0001-6494-4164

Władza rodzicielska a (nie)odpowiedzialność – wybrane aspekty socjologiczno-prawne

Parental authority and (ir)responsibility – selected sociological and legal aspects

Streszczenie

Wiodącą problematyką w tej publikacji jest władza rodzicielska (jako specyficzny stosunek rodzinno-prawny) ze szczególnym uwzględnieniem obowiązków / praw rodzica/-ów wobec dziecka i sankcji przewidzianych przez ustawodawcę na gruncie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, wówczas gdy będą one nienależycie przez niego/nich realizowane (ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej). Uznano za zasadne omówienie zagadnienia rodzicielstwa z podkreśleniem znaczenia dojrzałości do pełnienia roli rodzica, a per analogiam władzy rodzicielskiej. W artykule tym podjęto próbę zdefiniowania odpowiedzialności i nieodpowiedzialności z perspektywy władzy rodzicielskiej, a także wskazano na ich wyznaczniki z socjologiczno-prawnego punktu widzenia. Za konieczne uznano przedstawienie statystyk dotyczących ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej, tj. sankcji przewidzianych w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym za nienależyte jej realizowanie, co dowodzi nieodpowiedzialności osób pełniących rolę ojca/matki. Ich analiza dowodzi, iż na przestrzeni lat zwiększa się poczucie odpowiedzialności w obszarze władzy rodzicielskiej.

Słowa kluczowe: władza rodzicielska, rodzicielstwo, dojrzałość do rodzicielstwa.

Abstract

The leading issue taken up in this publication is the parental authority (as a specific family-legal relationship), with particular emphasis on the duties/rights of the parent(s) towards the child and the sanctions provided by the legislator on the grounds of the Family and Guardianship Code, then when they will be improperly implemented by him/her (limitation or deprivation of parental authority). It was considered legitimate to discuss the issue of parenthood, emphasizing the importance of maturity to fulfill the role of a parent, and per analogiam parental authority. The article attempts to define responsibility and irresponsibility from the perspective of parental authority and also points out their determinants from a sociological-legal point of view. It was deemed necessary to present statistics on the limitation and deprivation of parental authority, i.e. the sanctions provided for in the Family and Guardianship Code for the improper implementation of parental authority, which proves the irresponsibility of those who play the role of father/mother. Their analysis proves that the sense of responsibility in parental authority is increasing over the years.

Key words: parental authority, parenting, maturity for parenthood.

Wprowadzenie

Człowiek to istota społeczna, a zatem funkcjonując w społeczeństwie, wchodzi z innymi w interakcje. Dążymy m.in. za ich pośrednictwem do realizacji obranych celów – dla jednych jest to dobrze płatna praca, dla innych samorealizacja, a jak wskazują wyniki raportu CBOS, dla większości rodzina niezależnie od jej rozumienia (co przekłada się na grunt nauk pedagogicznych, których przedstawiciele wskazują, iż z natury człowiek to istota rodzinna – *homo familiaris*)¹. Warto nadmienić, iż nie każde stosunki społeczne znajdują odbicie w regulacjach prawnych, a jedynie te, które z perspektywy państwa jako przymusowej organizacji społeczeństwa uznane zostały za istotne. Niebagatelne znaczenie rodziny dla całego społeczeństwa przejawia się w tym, iż stosunki międzyludzkie w jej obszarze zasadniczo (pomijając fragmentaryczne regulacje związków kohabitacyjnych w różnych dziedzinach prawa) regulowane są przez prawo – w kontekście małżeństwa czy władzy rodzicielskiej. Wskazuje ono na swoiste wzory kulturowe wyznaczone w tym obszarze przez ustawodawcę jednostkom do realizacji, a niedostosowanie się doń zagrożone jest sankcją. Można racjonalizować to w sposób prosty i jednoznaczny, odwołując się do dualistycznej koncepcji człowieka Emila Durkheima – *homo duplex*. Według owego klasyka socjologii ma on dualistyczną naturę – instynktowną i społeczną, a instrumentem sterującym tą pierwszą jest prawo ujarzmiające jego popędy². Wydaje się to istotne z perspektywy tematu (nie)odpowiedzialności w obszarze władzy rodzicielskiej.

Władza rodzicielska jako specyficzny stosunek rodzinno-prawny

Jeśli chodzi o władzę rodzicielską rozpatrywaną w kategorii stosunku rodzinno-prawnego, to składa się nań katalog obowiązków: rodziców względem dziecka, dziecka wobec rodzica/ów oraz wzajemnych *obligatio* obu tych podmiotów względem siebie. Dla potrzeb niniejszego artykułu konieczne jest szczegółowe omówienie jego treści z perspektywy obowiązków rodzica/-ów (stanowiących, wynikające zeń prawa podmiotowe dziecka), a także wzmiankowanie o pozostałych.

Zasadniczo wyznaczają je artykuły 95, 96 i 98 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³. Na wstępie konieczne jest przytoczenie treści przepisów &3 art. 95 k.r. i o.:

¹ R. Boguszewski (oprac.), *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*, „Komunikat z badań CBOS” 2019, nr 22, s. 1, 3; S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 83–84.

² E. Tarkowska, E. Durkheim, *Encyklopedia socjologiczna*, red. Z. Bokszański, K. Górlach, T. Krauze i in., Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 145–146, bibl. 144–151.

³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359; 2022, poz. 2140; 2023, poz. 1606, 1615, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640090059/U/D19640059Lj.pdf>).

„Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny”⁴. Jak wskazuje się w jednym z komentarzy do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, stanowią one wyznaczniki należytej jej realizacji przez rodziców⁵. Ten pierwszy termin oznacza: „respektowanie godności i praw dziecka oraz powinność okazywania dziecku szacunku”⁶. Realizacja idei dobra dziecka przez rodzica/rodziców przejawia się w optymalnym zaspokajaniu jego potrzeb i zabezpieczeniu jego interesów⁷. Z kolei stan zgodności z interesem społecznym wymaga „psychofizycznego ukształtowania dziecka i przygotowania go do samodzielnego życia stosownie do oczekiwań społecznych”⁸.

Warto zaznaczyć, iż w świetle przepisów art. 10 kodeksu cywilnego i art. 92 k.r. i o. dziecko oznacza osobę małoletnią, tj. poniżej 18 roku życia (pozostającą pod władzą rodzicielską)⁹, a trwa ona od chwili jego urodzenia do uzyskania pełnoletniości.

Katalog obowiązków rodziców względem dziecka wynikających ze specyfiki omawianego stosunku prawnego przedstawia się następująco:

- piecza nad osobą dziecka (art. 95 k.r. i o.);
- reprezentacja jego osoby w obrocie prawnym (przed sądem i innymi organami państwowymi) składająca się na tzw. przedstawicielstwo ustawowe (art. 98 k.r. i o. z uwzględnieniem wyjątków: § 3 art. 98 k. r. i o.);
- zarząd jego majątkiem (z należyłą starannością, szczegóły patrz: art. 101 i 103 k.r. i o. z uwzględnieniem wyjątków – art. 102 k.r. i o.).

Jak podkreśla Tadeusz Smoczyński w komentarzu: „Dziecko ze względu na swoją niedojrzałość fizyczną i psychiczną wymaga stałej troski o prawidłowy, wszechstronny rozwój, bezpieczeństwo, integralność fizyczną osoby”¹⁰.

Pojęcie „pieczy” oznacza dbałość, troskę o osobę zgodnie z wymogiem należytej staranności, co sprowadza się do sprawowania opieki nad nią. W jednym z komentarzy wskazuje się, iż polega ona na staraniach rodziców o osobę dziecka oraz środowisko, w którym przebywa, co dotyczy zarówno materialnych warunków egzystencji, jak też środowiska w znaczeniu psychicznym¹¹.

⁴ Tamże.

⁵ *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 12, red. T. Smoczyński, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 313.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże; H. Ciepla, B. Czech, T. Domińczyk, S. Kalus, K. Piasecki, M. Sychowicz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2001, s. 562.

⁸ Tamże.

⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1610, 1615, 1890, 1933), <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=20-06-2023&qplikid=1174>; Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny...

¹⁰ T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2001, s. 296–297.

¹¹ *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze...*, s. 267.

Z realizacją owego *obligatio* nad dzieckiem ściśle wiązą się kolejne obowiązki rodziców – wychowania i kierowania nim, co uregulowane jest art. 96 k.r. i o.: „Rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa i odpowiednio do jego uzdolnień”¹². W jednym z komentarzy stwierdza się, że „celem wychowania powinno być osiągnięcie przez dziecko jak najpełniejszego i wszechstronnego rozwoju jego osobowości stosownie do uzdolnień dziecka, jego zainteresowań i możliwości”¹³.

Nieco innym od wychowania – jeśli chodzi o zakres przedmiotowy – obowiązkiem rodziców względem dziecka jest *obligatio* kierowania nim. Sprowadzany jest on w doktrynie i orzecznictwie prawa rodzinnego do regulowania i nadzorowania trybu życia dziecka, praktycznie niezależnie od jego wieku¹⁴. Zdaniem jednego z autorów komentarza do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego „kierowanie dotyczy w większym stopniu troski o środowisko dziecka”¹⁵, co można by rozpatrywać w kontekście zagwarantowania mu właściwych warunków z uwagi na (szeroko pojęty) stan zdrowia. Uzupelnienie owej regulacji stanowi powinność rodziców wysłuchania opinii dziecka (wyznaczona przepisami &4 art. 95 k.r. i o.) w podejmowaniu decyzji w jego sprawach, o ile jest to możliwe z uwagi na jego rozwój umysłowy, stan zdrowia, stopień dojrzałości z uwzględnieniem w miarę możliwości rozsądnych jego życzeń małoletniego, co nie obejmuje swym zakresem decyzji o immunizacji (&4 art. 95 k.r. i o.).

Jak już wspomniano, drugim podmiotem stosunku prawnego władzy rodzicielskiej jest dziecko. Ustawodawca nałożył nań w związku z tym konkretne obowiązki wynikające z treści art. 91 k.r. i o. oraz art. &2 art. 95 k.r. i o. – współdziałania na rzecz dobra rodziny i posłuszeństwa. Należy nadmienić, iż rodzice mają prawo do jego egzekwowania w ramach tzw. „prawa karcenia” z zakazem stosowania kar cielesnych (art. 96.1 k.r. i o.). Istnieje zgodność wśród komentatorów co do tego, iż kara cielesna to przejaw przemocy w rodzinie¹⁶. Powszechnie wiadomo na gruncie prawa cywilnego, iż małoletni ukończywszy 13 lat posiada tzw. ograniczoną zdolność do czynności prawnych przejawiającą się w możliwości skutecznego dokonywania tych w ramach tzw. zwykłego zarządu, tj. nieistotnych, wynikających z życia codziennego, przy czym powinien on „wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra” (&2 art. 95 k.r. i o.).

¹² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny...

¹³ J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1999, s. 315.

¹⁴ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia...*, s. 567.

¹⁵ J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 298.

¹⁶ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Habdas, M. Fras, seria: „Komentarze Praktyczne”, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 939.

Z kolei, jak wskazuje się w artykule 87 k.r. i o., rodzice i dzieci obowiązani są wspierać się wzajemnie (psychicznie czy też materialnie w chwilach szczególnie trudnych). W jednym z komentarzy do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego podkreśla się, iż *obligatio* to istnieje aż do śmierci każdego z podmiotów niezależnie od tego, czy rodzice są małżeństwem czy też nie¹⁷.

Jeżeli rodzice nienależycie wywiązują się z nałożonych nań obowiązków (praw), może być zastosowana w zależności od ciężaru gatunkowego owej dysfunkcji instytucja ograniczenia, zawieszenia czy też pozbawienia władzy rodzicielskiej (ingerencja sądu następuje z uwagi na dobro dziecka i interes społeczny).

Dla potrzeb niniejszego artykułu zasadne wydaje się omówienie tej pierwszej i ostatniej z powyżej wymienionych oraz wzmiankowanie jedynie o instytucji zawieszenia władzy rodzicielskiej (bowiem, jak wskazuje Janusz Gajda, stosuje się ją w sytuacjach niezawinionych przez rodzica/-ców, a przyczyna tego jest takiej natury, iż nie są oni w stanie się jej się przeciwstawić – choroba, bezrobocie i konieczność zarabkowania za granicą – a potencjalny termin jej upływu, uwzględniając realia, jest przewidywalny – art. 110 k.r. i o.)¹⁸.

Jeśli chodzi o instytucję ograniczenia władzy rodzicielskiej, to uregulowana jest ona przepisami art. 109 k.r. i o. Wystarczającą przesłankę do jej zastosowania stanowi zagrożenie dobra dziecka i jak wskazuje się w jednym z komentarzy do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – poważne, będące bezpośrednim skutkiem niewłaściwego lub nieudolnego jej sprawowania¹⁹. Wówczas to sąd rodzinny wydaje na mocy art. 109 k.r. i o. zarządzenie ingerujące w jej realizację adekwatne do zaistniałej in concreto sytuacji. Jak stwierdza się w jednym z komentarzy do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „wzgląd na dobro dziecka polega na wybraniu wśród istniejących warunków, w jakich dziecko mogłoby przebywać, tych z nich, które gwarantują lepsze możliwości jego rozwoju duchowego, psychicznego, fizycznego”²⁰. Katalog potencjalnych rozwiązań wyznaczonych przepisami art. 109 k.r. i o. nie jest enumeratywny, a jedynie przykładowy, na co wskazuje zawarte w treści powyższego artykułu sformułowanie „w szczególności”. Może on np. zobligować rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, wskazując sposób kontroli realizacji wydanych zarządzeń; określić, jakie czynności nie mogą być przez nich dokonywane bez zezwolenia sądu; przy niewłaściwym zarządzie majątkiem dziecka powołać w tym celu kuratora; ustanowić nadzór kuratora społecznego nad realizacją władzy; skierować małoletniego do organizacji/instytucji przygotowującej do wykonywania zawodu; powołać dla optymalizacji przez rodziców realizacji władzy rodzicielskiej asystenta rodziny, zarządzić umieszczenie dziecka w placówce opieki częściowej lub całkowitej bądź rodzinie zastępczej (art. 109 k.r. i o.).

¹⁷ J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 298.

¹⁸ Tamże, s. 354.

¹⁹ Tamże.

²⁰ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 1045.

Najbardziej drastyczną formą ingerencji państwa w realizację władzy rodzicielskiej, jeśli chodzi o skutki – tak w odniesieniu do dziecka, jak też do rodzica/ców – jest instytucja pozbawienia władzy rodzicielskiej (art. 111 k.r. i o.).

Zastosowanie jej przez sąd obwarowane jest koniecznością wystąpienia jednej z następujących przesłanek: trwałej przeszkody; rażących zaniedbań (tj. o wysokim stopniu nasilenia); nadużycia władzy rodzicielskiej, tj. wszelkich form przemocy wobec małoletniego; zaistnienia sytuacji, gdy inne rozwiązania wynikające z art. 109 k.r. i o. (ograniczenie władzy rodzicielskiej) nie doprowadziły do pożądanego rezultatu, a w szczególności, gdy rodzic „trwale nie interesuje się dzieckiem” (art. 111 k.r. i o.). Komentarza wymaga tu interpretacja na gruncie prawa pojęcia „trwała przeszkoda”. To taka, „która według rozsądnego przewidywania będzie istniała przez długi czas niedający się ustalić albo wprawdzie możliwy do przewidzenia, ale obejmujący dłuższy okres (wyjazd na stałe poza granice kraju, długotrwały brak zainteresowania sprawami dziecka, odbywanie długotrwałej kary pozbawienia wolności, długotrwała choroba uniemożliwiająca sprawowanie władzy)”²¹.

Sąd pozbawiając władzy rodzicielskiej, wyłącza rodzica/-ów z realizacji wszystkich przynależnych mu/-im obowiązków/praw z wyjątkiem prawa do kontaktów z dzieckiem (osobistych, telefonicznych korespondencyjnych²². Może/mogą on/oni zostać pozbawieni również tego prawa przy zaistnieniu ekstremalnych, drastycznych z perspektywy prawidłowego rozwoju dziecka w różnych obszarach przesłanek, jak np. molestowanie seksualne.

Dojrzałość do rodzicielstwa jako fundament odpowiedzialności w realizacji władzy rodzicielskiej

Odpowiednikiem władzy rodzicielskiej jako ujęcia w prawie stosunków rodzic – dziecko na gruncie nauk społecznych jest termin „rodzicielstwo”.

Potoczne rozumienie owego pojęcia wydaje się jednoznaczne – oznacza realizację roli rodzica.

Za komplementarne, wieloaspektowe ujęcie rodzicielstwa adekwatne do współczesnej rzeczywistości społecznej – prezentowane w literaturze przedmiotu – należy uznać koncepcję Daniela Jabłońskiego i Lecha Ostasza, interesującą z poznawczego punktu widzenia, którzy różnicują je na:

- biologiczne (naturalna więź pomiędzy kobietą/mężczyzną a dzieckiem);
- genetyczne wynikające z transmisji genetycznej poprzez połączenie DNA kobiety i mężczyzny;
- społeczne charakteryzujące się brakiem powiązania naturalnego pomiędzy podmiotami, wynikające z pełnienia roli rodzica przez inne osoby, np. przy-sposabiający czy rodzic zastępczy;

²¹ Tamże, s. 1052.

²² J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 364–365.

- ceremonialne wyznaczone za pośrednictwem przyjętych w danym społeczeństwie rytuałów (np. chrzest);
- pomocnicze, które można by określić jako wspierające, realizowane przez osoby spoza rodziny nuklearnej, niezależnie od intencji w obszarze podjęcia się przypisanych roli rodzica zadań (np. opiekunka dziecka)²³.

Przedmiotem analizy uczyniono rodzicielstwo biologiczne jako najbardziej adekwatne do **istoty pojęcia** „władzy rodzicielskiej”.

Z perspektywy prawa zagadnienie to przedstawia się podobnie. Władzę rodzicielską kobiety należy uznać za jednoznacznie określoną: „Matką dziecka jest kobieta, która je urodziła” (art. 61 k.r. i o.), niezależnie od tego, jak stwierdza się w jednym z komentarzy do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „czy źródłem materiału genetycznego była gameta innej kobiety”²⁴. Nawiązuje się w nim do zjawiska „surogacji” nieznajdującego odzwierciedlenia w regulacjach prawnych, co tym samym stanowi problem dla praktyków prawa²⁵.

Jeśli chodzi o mężczyznę, to stosuje się na gruncie praktyki prawa domniemanie, iż ojcem dziecka jest mąż matki. Trafnie odzwierciedla to idea „mater semper certa est, pater est, quem nuptiae demonstrant” i przekłada się to na treść art. 62 k.r. i o.: „§ 1. Jeżeli dziecko urodziło się w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem trzystu dni od jego ustania lub unieważnienia, domniemywa się, że pochodzi ono od męża matki. Domniemania tego nie stosuje się, jeżeli dziecko urodziło się po upływie trzystu dni od orzeczenia separacji”²⁶.

Analogicznie do powyższego domniemania w sytuacji funkcjonowania mężczyzny w małżeństwie stosowane jest ono w odniesieniu do niego jako potencjalnego ojca *in genere*, tj. z perspektywy ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego. Wskazuje na to treść art. 85 k.r. i o.: „§ 1. Domniemywa się, że ojcem dziecka jest ten, kto obcował z matką dziecka nie dawniej niż w trzechsetnym, a nie później niż w sto osiemdziesiątym pierwszym dniu przed urodzeniem się dziecka, albo ten, kto był dawcą komórki rozrodczej w przypadku dziecka urodzonego w wyniku dawstwa partnerskiego w procedurze medycznie wspomaganey prokreacji”²⁷.

²³ D. Jabłoński, L. Ostasz, *Zarys wiedzy o rodzinie, małżeństwie, kohabitacji i konkubinacie. Perspektywa antropologii kulturowej i ogólnej*, Wydawnictwo Adiaphora, Olsztyn 2001, cyt. za: L. Bakiera, *Wstępne rozważania o rodzicielstwie*, „Rodzicielstwo. Ujęcie interdyscyplinarne”, seria: „Psychologia”, nr 18, red. L. Bakiera, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2020, s. 21.

²⁴ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 685.

²⁵ Wnikliwie zagadnienie to omawiają: P. Witczak-Bruś, *Surogacja. Aspekty prawne macierzyństwa zastępczego*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 97–106, 133–158; A. Wilk, *Macierzyństwo zastępcze w Polsce – dozwolone czy zakazane?*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2020, nr 1(2), <https://kwartalnikradcaprawny.kirp.pl/2020/04/03/macierzynstwo-zastepcze-w-polsce-dozwolone-czy-zakazane/>; B. Zalewski, *Analiza zjawiska surogacji („macierzyństwa zastępczego”) w świetle prawa międzynarodowego oraz polskiego prawa krajowego*, <https://ordoiuris.pl/rodzina-i-malzenstwo/analiza-dotyczaca-zjawiska-surogacji-macierzynstwa-zastepczego-w-swietle-prawa>.

²⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny...

²⁷ Tamże.

Jeśli chodzi o związki kohabitacyjne, mężczyzna, o ile jest on biologicznym ojcem dziecka, może uzyskać władzę rodzicielską poprzez zastosowanie instytucji uznania ojcostwa, o charakterze dobrowolnym i konsensualnym (art. 72 k.r. i o.).

Warto zaznaczyć, iż drugą instytucją z kolei o charakterze procesowym, za pośrednictwem której mężczyźni funkcjonującym w związku kohabitacyjnym (i nie tylko) przyznaje się władzę rodzicielską, jest ustalenie ojcostwa. W sytuacji stwierdzenia przez sąd stosunku ojcostwa, a więc biologicznego pochodzenia dziecka od mężczyzny, sąd przyznaje mu władzę rodzicielską i ze skutkiem *ex nunc* powstaje dla ojca uprawnienie do kontaktów z dzieckiem (a inne tego konsekwencje to: obowiązek alimentacji dziecka, prawo do nazwiska oraz dziedziczenia)²⁸.

Należy podkreślić, co wyraźnie zaznaczają znawcy przedmiotu, iż rodzicielstwo jest procesem charakteryzującym się, jak stwierdza Józefa Brągiel: ciągłością, dynamiką, nieodwracalnością, koniecznością realizacji roli wyznaczonej przez wzór kulturowy²⁹ (z czego być może nie każda osoba podejmująca współzycie seksualne zdaje sobie sprawę). Anna Błasiak i Ewa Dybowska piszą w związku z tym, iż jest ono „stałym ciągiem działań, złożonym procesem, aktywnym i rzeczywistym pełnieniem roli rodzicielskiej związanej z opieką, ochroną, kontrolą, kierownictwem, wsparciem w rozwoju dziecka we wszystkich jego płaszczyznach”³⁰.

Dla potrzeb rozważanej problematyki należy podkreślić, iż w literaturze anglojęzycznej, na którą powołują się polscy znawcy przedmiotu, rodzicielstwo określane jest za pośrednictwem następujących pojęć:

- „parenting”, tj. być „rodzicem” – oznaczające autentyczne i aktywne pełnienie roli zgodnie z przypisanymi jej obowiązkami/prawami;
- „parenthood” – „mieć”, czyli posiadać potomstwo³¹.

Wiąże się to niewątpliwie z przyjmowaniem przez rodziców takich, a nie innych postaw rodzicielskich; stosowaniem takiego, a nie innego stylu wychowania; realizacją takiego, a nie innego modelu rodzicielstwa.

Według Danuty Opozdy uwarunkowania realizacji owego modelu rodzicielstwa, a tym samym władzy rodzicielskiej to generatywność, zaangażowanie,

²⁸ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 829–849.

²⁹ J. Brągiel, *Znaczenie przemian społecznych dla współczesnego rodzicielstwa* [w:] *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*, red. J. Brągiel, J. Górnicka, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012, s. 13–14.

³⁰ A. Błasiak, E. Dybowska, *Rodzicielstwo i jego znaczenie w procesie wychowania dziecka* [w:] *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak, E. Dybowska, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010, s. 105.

³¹ D. Marciniak-Budecka, *Rodzicielstwo do-it-yourself, czyli refleksyjność współczesnego rodzicielstwa*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2014, t. XXIV, s. 133, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2853/1/Pogranicze_24_Marciniak-Budecka.pdf; K. Gawda, *Dojrzałość do rodzicielstwa. Próba charakterystyki*, „Rozprawy Społeczne” 2018, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, t. 12(4), s. 8, <https://rozprawyspoleczne.edu.pl/pdf=110889-41137-?filename=DOJRZALOSC%20CZLOWIEKA%20DO.pdf>.

współzależność emocjonalna, bliskość, obecność, odpowiedzialność, relacyjność zachowań i ról społecznych, emocjonalność, wsparcie³².

Na jakość rodzicielstwa, jak sugeruje Katarzyna Gawda, rzutują ponadto:

- przeświadczenie jednostki o ważności pełnionej roli;
- stopień identyfikacji z nią;
- motywy, jakimi kierowała się ona zakładając rodzinę³³.

Za fundament realizacji w tak określony sposób ról rodzicielskich / władzy rodzicielskiej należy uznać dojrzałość osoby do jej pełnienia. Zagadnienie to wnikliwie omawia w swojej publikacji K. Gawda³⁴. Natomiast na potrzeby owego artykułu uznano za właściwe wskazanie na jej komponenty i oddanie ich istoty. Składa się nań dojrzałość fizyczna, ekonomiczna i psychiczna.

Ta pierwsza z wyżej wymienionych, jak powszechnie wiadomo, oznacza osiągnięcie poziomu rozwoju biologicznego umożliwiającego współżycie płciowe, czerpanie z niego satysfakcji i prokreację. Ekonomiczna wiąże się z samodzielnością jednostki w osiągnięciu stabilizacji życiowej, oznaczającej niezależność materialną od rodziny pochodzenia, a jej wyznaczniki to np. wykształcenie, kwalifikacje, aktywność zawodowa. Z kolei dojrzałość psychiczna rozpatrywana jest trychotomicznie: jako intelektualna, emocjonalna i społeczna. Przejawia się ona w umiejętności nawiązywania bliskich i trwałych więzi z niewielką liczbą osób, zdolności do podejmowania samodzielnych decyzji, przyjmowania odpowiedzialności za siebie i innych.

Wyznaczniki dojrzałości intelektualnej to poziom inteligencji, zdolność realistycznego i refleksyjnego myślenia, umiejętność wyprowadzania konstruktywnych wniosków.

Dojrzałość emocjonalna przejawia się w empatii, kontrolowaniu emocji, pragmatyzmie w sytuacjach kryzysowych, doświadczaniu zróżnicowanych jakościowo emocji, a także autentycznej miłości małżeńskiej/partnerskiej/rodzicielskiej³⁵.

Przejawy dojrzałości społecznej to np. bezinteresowność w stosunkach międzyludzkich, traktowanie drugiej osoby w kategorii autotelicznej wartości³⁶.

Osiągnięcie przez jednostkę dojrzałości we wszystkich wzmiankowanych obszarach to niewątpliwie jedno z istotnych, ale nie jedynych uwarunkowań odpowiedzialnego rodzicielstwa, począwszy od jego planowania poprzez prokreację aż po realizację owego procesu do czasu osiągnięcia przez dziecko pełnoletności.

³² D. Opozda, *Zróżnicowanie rodzicielstwa. Zarys refleksji* [w:] *Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych*, red. D. Opozda, M. Leśniak, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s. 24, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/14971/Rodzicielstwo.pdf>.

³³ K. Gawda, *Dojrzałość do rodzicielstwa. Próba charakterystyki...*, s. 10.

³⁴ Tamże, s. 10–12.

³⁵ B. Harwas-Napierała, *Dojrzałość osobowa dorosłych jako czynnik chroniący rodzinę*, „Czasopismo Psychologiczne” 2015, nr 1(21), s. 46–52, http://www.czasopismopsychologiczne.pl/files/articles/2015_PDF_1/06-KA-HARWAS-NAPIERALA_str_47-52.pdf; A. Frydrychiewicz, *Jak określić, czy twój partner jest dojrzały emocjonalnie*, <https://ohme.pl/psychologia/okreslic-twoj-partner-dojrzaly-emocjonalnie/>.

³⁶ K. Gawda, *Dojrzałość do rodzicielstwa. Próba charakterystyki...*, s. 11.

Odpowiedzialność do realizacji władzy rodzicielskiej – próba definicji

Interpretację pojęcia „odpowiedzialność” najbardziej adekwatną do potocznego jej rozumienia, na jaką wskazuje się w literaturze przedmiotu, zawiera *Słownik języka polskiego*. Istota jej sprowadza się do konieczności przyjęcia na siebie obowiązku prawnego lub moralnego, oznaczającego odpowiadanie za swoje czyny i ponoszenie za nie konsekwencji. Oznacza odpowiadanie przed kimś, wobec kogoś, za kogoś lub za coś³⁷.

Na gruncie filozofii ujmuje się ją jako logiczną konsekwencję przyznanej wolności (bycie wolnym to bycie odpowiedzialnym), to tyle, ile możliwość świadomego i rozumnego kierowania swym postępowaniem³⁸.

Prawnicy w swych analizach podkreślają jeszcze inny jej aspekt, pisząc, że „w zasadniczym znaczeniu odpowiedzialność jest za coś i nie można mówić o niej bez reguły, normy postępowania”³⁹.

Z kolei w ujęciu socjologicznym należy uznać za właściwe powołanie się na propozycję w tym przedmiocie Piotra Sztompki, który pisze: „to racjonalne (rozumne) i moralne działanie wobec innych ludzi”, lub nieco szerzej: „odpowiedzialność to uzasadnione przewidywanie skutków swojego działania dla innych i podejmowanie działania tylko wtedy, gdy skutki te są dla innych dobre (a co najmniej niekrzywdzące). Obydwa warunki muszą występować łącznie”⁴⁰.

Autor ten wyróżnia zatem dwa komponenty odpowiedzialności:

- wartości poznawcze dotyczące przewidywania skutków;
- wartości moralne dotyczące charakteru owych skutków, które implikują konkretne normy postępowania⁴¹.

Za optymalną z perspektywy rozważań na gruncie doktryny, a także komplementarną, bo uwzględniającą aspekt socjologiczny, filozoficzny i prawny, należy uznać definicję „odpowiedzialności” przytaczaną przez praktyka prawa Annę Krzysztofek, autorstwa Mieczysława Szymczaka, przedstawioną w *Słowniku języka polskiego*.

Takie ujęcie odpowiedzialności rozpatrywane w kontekście władzy rodzicielskiej wskazuje na konieczność przyjęcia przez rodzica/ów dziecka na siebie obowiązków wyznaczonych treścią owego stosunku prawnego i ponoszenia konsekwencji wynikłych z nienależytej ich realizacji, co sprowadza się *in concreto* do ingerencji państwa w jej wykonywanie.

³⁷ M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1998, cyt. za: A. Krzysztofek, *Rozważania o pojęciu odpowiedzialności*, „Ekonomia. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 401, red. J. Sokołowski, G. Węgrzyn, M. Rękas, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2015, s. 223, https://dbc.wroc.pl/Content/30479/Krzysztofek_Rozwazania_o_Pojeciu_Odpowiedzialnosci_2015.pdf.

³⁸ Z. Szawarski, *Rozmowy o etyce*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997, s. 23.

³⁹ A. Krzysztofek, *Rozważania o pojęciu...*, s. 222.

⁴⁰ P. Sztompka, *Logika i granice odpowiedzialności* [w:] *Kultura (nie)odpowiedzialności. Społeczne konteksty zaniechanej cnoty*, red. M. Bogunia-Borowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 13–14.

⁴¹ Tamże.

Per analogiam za nieodpowiedzialność należy uznać nieprzyjmowanie na siebie obowiązków wyznaczonych rodzicowi/-om w ramach władzy rodzicielskiej i ponoszenie konsekwencji za nienależytą ich realizację, co wywołuje możliwość zastosowania przez sąd instytucji ograniczenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej.

Władza rodzicielska a (nie)odpowiedzialność i ich wyznaczniki w świetle danych statystycznych

We współczesnym społeczeństwie polskim można zaobserwować pewną dychotomię, jeśli chodzi o status dziecka w rodzinie, co należy uznać za wykładnik dojrzałości do rodzicielstwa, a także istotny warunek należytego wykonywania władzy rodzicielskiej. Z jednej strony traktowane jest ono jako „wartość sama w sobie” – można tu mówić o świadomej decyzji dwojga osób. Wymiernym dowodem tego są skutecznie przeprowadzane procedury o przysposobienie czy też dążenie ludzi niezależnie od ponoszonych kosztów do posiadania potomstwa metodą *in vitro*. Z drugiej zaś strony dziecko traktowane jest jako dodatkowe źródło dochodów dla niektórych rodzin wielodzietnych lub patologicznych, osoba, na której, z racji bezbronności, można wyładować swoje negatywne emocje poprzez stosowanie przemocy; społeczny nośnik problemów życiowych u osób niedojrzałych do rodzicielstwa.

Za wyznaczniki odpowiedzialności do realizacji władzy rodzicielskiej przyjęto podwyższanie się na przestrzeni lat mediany wieku zawierania małżeństw; prokrastynację prokreacji (wiek statystycznej Polki, w jakim rodzi pierwsze dziecko); zjawisko „bezdziębności z wyboru”.

Z kolei za wyznaczniki nieodpowiedzialności, *per analogiam*, uznano dane statystyczne dotyczące małoletniego/nastoletniego małżeństwa; nastoletniego macierzyństwa; postanowień sądu w zakresie ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej.

Jeśli chodzi o odpowiedzialność do władzy rodzicielskiej i przyjęte przez autorkę teże publikacji jej wyznaczniki, to statystyki w tym przedmiocie przedstawiają się następująco.

Dane zaprezentowane w najnowszym „Roczniku Demograficznym GUS” dotyczące mediany wieku na przestrzeni lat w kwestii zawarcia pierwszego małżeństwa przedstawiają się następująco:

- jeśli chodzi o kobiety, to wynosiła ona w 1980 r. – 22,8; w 1990 r. – 22,2; w 2000 r. – 23,6; w 2010 r. – 26,0; w 2019 r. – 28,3;
- wśród mężczyzn z kolei wskaźnik ten uległ podwyższeniu w porównaniu z rezultatami uzyskanymi w populacji powyżej wskazanej: w 1980 r. – 24,4; w 1990 r. – 24 ,7; w 2000 r. – 25,6; w 2010 r. – 28,0; w 2019 r. – 30,3⁴².

⁴² „Rocznik Demograficzny GUS” 2021, red. D. Rozkrut, Warszawa 2021, s. 185–186, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2020,3,14.html>.

Najnowsze dane wskazują, iż nadal ulega ona wzrostowi, przy czym tendencja ta dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn i wynosi, jak stwierdzają jego autorzy, odpowiednio: „ponad 28 lat”, „ponad 30 lat”⁴³.

Uzupełnienie owych wyników w jakimś stopniu stanowić mogą dane dotyczące wieku kobiet, w jakim urodziły pierwszego potomka. Wiek ten na przestrzeni lat ulega stałemu podwyższaniu (patrz tabela 1).

Tabela 1. Urodzenie pierwszego dziecka w Polsce na przestrzeni lat a wiek statystycznej matki w latach 1997–2021⁴⁴

Rok	Urodzenie pierwszego dziecka a wiek kobiety
1997	24
2002	25
2008	26
2015	27
2019	30
2020	27,8
2021	27,7

Źródło: opracowanie własne.

W roku 1997, tj. przed transformacją ustrojową, statystyczna Polka rodziła pierwsze dziecko w wieku 24 lat, zaś w 2021 r. mając już 27,7 lat. Uzasadnione jest zatem domniemanie, że wpływ na to mają zmiany społeczno-kulturowe przejawiające się w liberalizacji życia społecznego, co znajduje odzwierciedlenie w intensyfikacji ruchów feministycznych w Polsce. Przejawia się to we wzroście podmiotowości kobiet, tak w życiu zawodowym (są coraz lepiej wykształcone, aktywne zawodowo, dążą do samorealizacji w pracy i zrobienia kariery – awans

⁴³ *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w 2020 r.*, „Analizy Statystyczne GUS 12/2020”, pr. zbior. pod kierunkiem M. Ambruch, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021, s. 15, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spoeczno-gospodarczej/sytuacja-spoeczno-gospodarcza-kraju-w-2020-r-1,104.html>.

⁴⁴ Tamże, s. 15; J. Stańczak, K. Stelmach, M. Urbanowicz, raport: *Małżeństwa oraz dzietność w Polsce*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych i Rynku pracy, GUS, Warszawa 2016, s. 7, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/23/1/1/malzenstwa_i_dzietnosc_w_polsce.pdf; J. Frączek, *Pierwsze dziecko po trzydziestce. Polki zbliżają się do europejskiej normy, co uderzy w system emerytalny*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/wiek-kobiet-przy-porodzie-pierwszego-dziecka-ciagle-rosnie-co-z-systemem-emerytalnym/c801ke5>; M. Kossakowska, *W jakim wieku statystyczna Polka rodzi swoje pierwsze dziecko?*, <https://polki.pl/rodzina/dziecko,w-jakim-wieku-statystyczna-polka-rodzi-pierwsze-dziecko,10427464,artykul.html>; E. Gawel, *Dlaczego kobiety rodzą mniej dzieci w Polsce? Oto trzy główne powody*, <https://www.money.pl/gospodarka/dlaczego-kobiety-rodza-mniej-dzieci-oto-trzy-glowne-powody-6510022484502657a.html>; *Coraz starsza, coraz lepiej wykształcona. Kim jest statystyczna Polska matka?*, raport – tvn24, 26 maja 2022, <https://tvn24.pl/ciekawostki/dzien-matki-kim-jest-statystyczna-polska-matka-wiek-wykształcenie-5726679>.

w firmie, własny interes – realizacja wzoru kulturowego – biznes women), jak też rodzinnym (deprecjacja patriarchalnego modelu rodziny i wzoru kulturowego matki Polki na rzecz egalitaryzacji stosunków kobieta – mężczyzna w małżeństwie / związku partnerskim), co poszerza obszar wolności kobiety in genere (m.in. w zakresie subiektywnych wyborów dotyczących prokreacji). Ponadto ma na to wpływ sytuacja ekonomiczna w kraju – gospodarka wolnorynkowa i brak poczucia bezpieczeństwa w sferze zatrudnienia, co skłania niektóre spośród nich do podjęcia aktywności zawodowej celem osiągnięcia stabilizacji finansowej w kontekście zagwarantowania czy to bytu (np. niski status materialny, zaciągnięte kredyty) czy też podwyższenia dobrostanu ekonomicznego małżeństwa / związku kohabitacyjnego. Wynikać to może również z nadmiernego przywiązywania wagi we współczesnym społeczeństwie do konsumpcji dóbr i usług, a staje się, według Jeana Baudrillarda, wyznacznikiem statusu społecznego jednostki we współczesnym społeczeństwie⁴⁵. Służyć mają temu między innymi reklamy emitowane w telewizji z wiodącym hasłem: „jesteś tego warta”. Ponadto coraz częściej kobiety inwestują w siebie, nie tylko w rodzinę i nie tylko poprzez osiągnięcie wyższego statusu w sferze wykształcenia, co może być powodem odroczenia decyzji o macierzyństwie. Chcą być atrakcyjne, jeśli chodzi o „image”, bardziej niż kiedykolwiek (według wspomnianego wyżej autora obecnie własne ciało traktowane jest w kategorii kapitału stanowiącego również w mentalności społecznej przedmiot konsumpcji). Wiąże się to ze zjawiskiem karnawalizacji cielesności⁴⁶, a umożliwiają to dietetycy, siłownie i trenerzy fitness, a także gabinety medycyny estetycznej. Wymaga to nie tylko nakładów finansowych, ale również czasowych. Dziecko staje się wówczas „sprawą drugoplanową”.

Jak już wykazano za uzasadnione z pragmatycznego, a także socjologiczno-prawnego punktu widzenia, „bezdziethość z wyboru” i skalę owego zjawiska przyjęto za wykładnik odpowiedzialności z perspektywy władzy rodzicielskiej, co wydawać się może laikowi rozważaniami a priori.

Według sondażu przeprowadzonego przez CBOS co piąty Polak w wieku 18–24 lat nie chce mieć dzieci⁴⁷. Uzyskane rezultaty empirii przekładają się na realia życia społecznego, co można tłumaczyć odkładaniem decyzji w kwestii poczęcia pierwszego dziecka, gdyż aż 92 proc. ankietowanych w wieku 18–24 lata stwierdziło, że nie ma potomstwa, w kategorii wiekowej 25–34 lata taką opinię wyraziło 51 proc., a stan bezdziethości osób w wieku 35–44 lata został potwierdzony tylko przez 22

⁴⁵ J. Baudrillard, *Spoleczeństwo konsumpcyjne. Jego mity i struktury*, Wydawnictwo sic!, Warszawa 2006.

⁴⁶ Tamże; H. Jakubowska-Mroskowiak, D. Mroczkowska, *Karnawalizacja cielesności – emancypacja czy nowe zniewolenie* [w:] *Ludzyczny wymiar kultury*, red. J. Grad, H. Mamzer, „Człowiek i Spoleczeństwo”, t. 22, UAM, Wydział Nauk Społecznych, Poznań 2004, s. 85–94.

⁴⁷ B. Kropiwiiec, *Co piąty młody Polak nie chce mieć dzieci*, sondaż, 19 sierpień 2022, <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8521216,polak-dzieci-sondaz.html>.

proc. badanych. Posiadanie potomstwa zadeklarowała większość ankietowanych z przedziału wiekowego 35–44 lata⁴⁸, co wydaje się oczywiste – na ogół w tym wieku ludzie są ustabilizowani finansowo i dojrzały do rodzicielstwa.

Nasuwa się pytanie: dlaczego Polacy nie chcą mieć dzieci?

Z jednej strony można to tłumaczyć hedonizmem i czystym egoizmem oraz postawą konformistyczną wobec życia, z drugiej zaś poczuciem odpowiedzialności – są oni świadomi tego, iż nie są jeszcze „gotowi”, tj. dojrzały do pełnienia ról rodzicielskich, czy też nie posiadają predyspozycji do pełnienia roli rodzica lub nie mają do tego odpowiednich warunków finansowych. Zasadnicze tego powody, jak stwierdza Zuzanna Bukala, to „zero oszczędności, średnia perspektywa na wzrost zarobków oraz katastrofa klimatyczna”⁴⁹. Trudno nie wspomnieć tu o aktualnych kosztach utrzymania dziecka w Polsce, tj. do osiemnastego roku życia. Warto przytoczyć w tym miejscu dane prezentowane od lat przez Centrum im. Adama Smitha wskazujące na wzrost kosztów jego utrzymania w Polsce, co wiąże się również z takim, a nie innym wskaźnikiem inflacji w naszym państwie. Przedstawia się to następująco: w przypadku jedynaka w 2023 r. koszt ten szacowany jest na kwotę 309 tys. zł (w 2021 r. – 265 tys. zł); z kolei posiadanie dwójki dzieci to inwestycja finansowa wynosząca w 2023 r. 513 tys. zł (rok 2021 to kwota 439 tys. zł)⁵⁰. Należałoby dodać do owych komponentów natury ekonomicznej status quo w obszarze sytuacji mieszkaniowej młodych dorosłych, który – jak powszechnie wiadomo – nie sprzyja prokreacji. Na uwagę czytelnika zasługuje wskazywana przez Z. Bakulę perspektywa armagedonu klimatycznego jako jednego z czynników bezdzietności, jaki ma nastąpić w 2050 r.⁵¹ Groźba owej katastrofy klimatycznej stała się podstawą do rozwoju wśród kobiet na Zachodzie ruchu Birth Strike, którego idee zostały zaimplementowane na grunt polski, co znajduje już potwierdzenie w pracy psychologów z osobami identyfikującymi się z nim, co potwierdza psycholog Magdalena Budziszewska⁵². Za skrajny jego odpowiednik należy uznać antynatalizm – prąd filozoficzny znajdujący zwolenniczki/ów w naszym społeczeństwie. Zasadnicze jego założenia to bezsensowność narodzin, traktowanie prokreacji jako przejawu

---

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Z. Bukala, *Bezdzietni z wyboru. Zero oszczędności, średnia perspektywa na wzrost zarobków no i katastrofa klimatyczna*, „Gazeta Wyborcza”, 1 marca 2020, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,25715891,dlaczego-trzydziestolatkowie-nie-chca-miec-dzieci-przeludnienie.html>.

⁵⁰ A. Sadowski, *Ile kosztuje wychowanie dziecka w 2023 roku. Koszty znacznie w górę*, <https://www.money.pl/gospodarka/ile-kosztuje-dziecko-w-2023-r-koszty-znacznie-w-gore-6904280653810592a.html>.

⁵¹ Z. Bukala, *Bezdzietni z wyboru. Zero oszczędności...*

⁵² A. Karasińska, *15 powodów, dla których 2050 rok będzie przerażający*, „Polityka”, 6 stycznia 2016, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/1646198,1,15-powodow-dla-ktorych-2050-rok-bedzie-przerazajacy.read>; *Na drodze do piekła. Globalne ocieplenie negatywnie wpływa na naszą psychikę, wywiad Renaty Kim z psychologiem dr Magdaleną Budziszewską*, „Newsweek”, 30.06.2019, aktualizacja 19.08.2020, <https://www.newsweek.pl/newsweek-print/globalne-ocieplenie-i-jego-konsekwencje-wywiad-z-dr-magdalena-budziszewska/tvcz115>.

egoizmu nagannego z etycznego punktu widzenia. Racjonalizacja tego jest następująca – życie to pasmo cierpień. Jest ono wynikiem niesprawiedliwości społecznej, ludzkiego zła, niewłaściwych warunków ekologicznych, nierówności i niebezpieczeństw (np. chorób) prowadzących do nieuchronnej śmierci⁵³. Za irracjonalne wobec powyższego należy uznać poczęcie nowej istoty ludzkiej.

Jeśli chodzi o faktyczny stan rzeczy dotyczący bezdzietności w Polsce, to zjawisko to dotyczyło 3 mln 699 tys. małżeństw (7 mln 312 tys. legitymowało się posiadaniem potomstwa), a także 263,9 tys. związków kohabitacyjnych (ogólna ich liczba to 552,8 tys., w tym 288,9 z dzieckiem/dziećmi)⁵⁴. Jednakże danych tych nie należy uznać za w pełni adekwatne, jeśli chodzi o zjawisko „bezdzielnosci z wyboru”, gdyż wskazane liczby dotyczą również bezdzietnych z biologicznego punktu widzenia.

W przypadku zagadnienia nieodpowiedzialności z perspektywy władzy rodzicielskiej analiza danych statystycznych pozwala na prezentację poniższych ustaleń. I tak należy stwierdzić, iż szybsze dojrzewanie biologiczne dzieci i młodzieży i zbyt wczesna inicjacja seksualna nie zawsze korespondują z osiągnięciem przez nich konkretnego poziomu wiedzy niezbędnej do świadomej prokreacji i udanego, a nie będącego przypadkiem i „potrzebą chwili” współżycia seksualnego, co może prowadzić do rodzicielstwa w wieku nieadekwatnym, zbyt wczesnym, jeśli chodzi o gotowość – w szerokim tego słowa rozumieniu – do pełnienia roli matki/ojca. Rozpatrując kategorię optymalnego wieku do prokreacji z perspektywy tzw. zegara biologicznego i społecznego, uznaje się, iż dolna granica dla kobiet zawiera się w przedziale wiekowym 25–35 lat, dla mężczyzn – jeśli chodzi o zegar biologiczny – ulega on wydłużeniu, a wskazuje się jedynie, iż do 40 roku życia można uznać go za optymalny (po przekroczeniu owej granicy wieku wzrasta liczba nieprawidłowo zbudowanych plemników i obniża się ich wydolność)⁵⁵. Należy zaznaczyć, iż ustawodawca za dolną granicę w tym obszarze, tak dla kobiet, jak i mężczyzn, przyjął wiek 18 lat, a więc uzyskanie pełnoletności (kobieta – wyjątek – 16 lat), co racjonalizowane jest w doktrynie prawa rodzinnego tym, iż osoba płci męskiej poniżej 18 roku życia nie jest w stanie pełnić zarówno ról małżeńskich, jak też rodzicielskich⁵⁶. Warto przy tym podkreślić, iż małoletni rodzice nie posiadają władzy rodzicielskiej, jednakże przysługuje im prawo do bieżącej opieki i wychowania dziecka, o ile jest to zgodne z jego dobrem, a jedynie przysługuje ona w pełni wyjątkowo szesnastolatce uznanej w prawie za osobę pełnoletnią z chwilą zawarcia związku małżeńskiego (co podkreślano już w tej publikacji)⁵⁷.

⁵³ M. Starzyński, *Antynatalizm. O niemoralności płodzenia dzieci*, Wydawnictwo: Towarzystwo Naukowe im. Stanisława Andreskiego, Kraków 2020.

⁵⁴ GUS: *W Polsce spada liczba rodzin, najczęściej jest małżeństw z dziećmi*, raport onet.pl, 1 lutego 2023, <https://www.onet.pl/informacje/kai/gus-w-polsce-spada-liczba-rodzin-najwiecej-jest-malzenstw-z-dziecmi/rgcbhnf,30bc1058>.

⁵⁵ L. Bakiera, *Wstępne rozważania o rodzicielstwie...*, s. 24.

⁵⁶ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia...*, s. 41–42.

⁵⁷ Art. 96 & 2 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny...

Warto zaznaczyć, że w 2019 r. na 184 557 ogółem nawiązanych stosunków prawnych dotyczących małżeństwa 51 dziewcząt wstąpiło w ów związek w wieku 16 lat, natomiast 98 w wieku 17 lat. Ogółem w kategorii wiekowej 19 lat i poniżej dotyczyło to 2005 nastolatek w przedziale wiekowym 18–19 lat (18-latki – 574, 19-latki – 1282). W przypadku mężczyzn dotyczyło to 62 osiemnastolatków i 246 dziewiętnastolatków⁵⁸.

Jak wynika z analizy danych najnowszego „Rocznika Demograficznego GUS” z 2021 r., odnotowano 245 nupturientów w wieku poniżej 19 lat i 1365 nupturientek (w tym: 35 szesnastolatek, 87 siedemnastolatek, 388 osiemnastolatek, 855 dziewiętnastolatek)⁵⁹. Analizując dane dotyczące kobiet, zauważamy, że wskaźniki te maleją na przestrzeni lat: w 1980 r. liczba zawartych przez nie małżeństw wynosiła 8548 (3 proc. z ogółu 307 373; w 1990 r. 12 400 (5 proc. z ogółu 255 369); w 2000 r. 5437 (3 proc. z 211 150), w 2020 r. tylko 245 spośród 145 045 nawiązanych stosunków prawnych małżeństwa – liczba ta nie osiągnęła 1 proc. w skali ogółu⁶⁰.

Statystyki sądowe dotyczące małoletnich kobiet, a więc poniżej osiemnastego roku życia, prezentują się w tej kwestii następująco: w 2010 r. wydano 588 zezwoleń na zawarcie małżeństwa, w 2015 r. ich liczba wynosiła 283; w 2020 r. 144 wnioski zostały rozpatrzone pozytywnie, zaś w 2021 wydano 233 orzeczeń w tym przedmiocie⁶¹.

Dane dotyczące urodzeń przez nastolatki (kategoria wiekowa 19 lat i mniej) prezentuje tabela 2.

Wyniki przedstawione w tabeli 2 dowodzą istnienia obecnie jedynie symptomów zjawiska nastoletniego macierzyństwa, gdyż jego skala jednoznacznie maleje na przestrzeni lat. W roku 1990 blisko co dziesiąte dziecko było urodzone przez kobietę poniżej 19 roku życia (8 proc.), w 2010 r. urodzenia te stanowiły 4 proc. ogółu urodzeń, zaś w 2020 jedynie 2 proc. z ogólnej ich liczby – 355 309.

Za ewidentne wyznaczniki nienależytej realizacji władzy rodzicielskiej, tj. nieodpowiedzialności w tym obszarze, uznano statystyki sądowe dotyczące umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej (stanowiącej *sui species* formę jej ograniczenia); ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej.

⁵⁸ „Rocznik Demograficzny GUS” 2020, red. D. Rozkrut, Warszawa 2021, s. 185–186, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2020,3,14.html>.

⁵⁹ „Rocznik Demograficzny” GUS 2021, red. D. Rozkrut, Warszawa 2021, s. 185, 186, 196, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2021,3,15.html>.

⁶⁰ Tamże, s. 185 (obliczenia własne w zakresie wskaźników procentowych na podstawie liczb przytaczanych w owym raporcie GUS).

⁶¹ Ewidencja spraw o zezwolenie kobietom na zawarcie małżeństwa ze względu na brak wieku w sądach rejonowych w latach 2010–2021, Wydział Statystyczny Informacji Zarządzającej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2142/resource/39576/table>.

Tabela 2. Urodzenia żywe matek do 19 roku życia

Rok	Urodzenia żywe ogółem	Urodzenia żywe przez kobiety w wieku 19 lat i poniżej	Procentowy udział urodzeń nastolatków spośród ogółu urodzeń żywych
		l.p.	%
1980	695 759	44 544	6
1990	547 720	44 074	8
2000	378 348	27 771	7
2010	413 300	18 456	4
2019	374 954	8277	2
2020	355 309	7118	2

Źródło: „Rocznik Demograficzny GUS” 2021, s. 258, obliczenia własne.

Istota instytucji umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej sprowadza się do sprawowania bieżącej opieki nad nim i jego wychowania oraz podejmowania decyzji przez rodzica/-ów zastępczego/-ych dotyczących aktualnych spraw dziecka zwłaszcza w zakresie dochodzenia świadczeń na zaspokojenie jego potrzeb (art. 112.1 k. r. i o.), zaś co do istotnych – legitymowani są rodzice – posiadający nadal władzę rodzicielską (jednakże ograniczeni w realizacji obowiązków/praw im przysługujących w ramach art. 109 k.r. i o.). W świetle przepisów artykułów 2.1 i 3.1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej podstawę tego stanowi „przeżywanie przez rodzinę trudności opiekuńczo-wychowawczych”⁶². O zasadności przyjęcia za wyznacznik nieodpowiedzialności rodziców świadczą opinie prawników. Dowodzi tego komentarz do artykułu 2 owej ustawy jednego ze znawców przedmiotu: „Jeżeli rodzina nie będzie miała trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, a będzie potrzebowała pomocy w zakresie socjalno-bytowym, materialnym, poszukiwania pracy, korzystać będzie z form pomocy określonych w innych przepisach”⁶³. Owa racjonalizacja znajduje również potwierdzenie w jednym z najnowszych komentarzy do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, w którym stwierdza się, iż: „zarządzenie tego środka będzie uzasadnione tylko wtedy, gdy oboje rodzice przyczynili się do powstania stanu naruszenia dobra dziecka w sposób wymagający odizolowania ich od dziecka – niekwalifikujący się do pozbawienia władzy rodzicielskiej”⁶⁴. Dowodzi tego ponadto treść art. 32 powyższej ustawy wskazującego, iż rodzinę zastępczą dla małoletniego powołuje się „w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców”⁶⁵.

⁶² Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1426, 1429), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20111490887/U/D20110887Lj.pdf>.

⁶³ K. Tryniszewska, *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2002, s. 19.

⁶⁴ *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne...*, s. 342.

⁶⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny...

W rodzinach zastępczych przebywa około 72 tys. dzieci w Polsce. W roku 2017 zastosowanie owej instytucji dotyczyło 73 129 małoletnich, a w 2018 – 72 339 dzieci⁶⁶. Na przestrzeni ostatnich lat liczba ta uległa nieznacznemu wzrostowi. W raporcie GUS z 2022 r. wskazuje się, iż w rodzinach zastępczych przebywało 72,3 tys. dzieci, zaś w 2020 r. 71,5 tys.⁶⁷.

Statystyki obrazujące skalę stosowania przez sądy instytucji ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Ograniczenie i pozbawienie władzy rodzicielskiej w latach 2000–2021

Rok	Ograniczenie władzy rodzicielskiej	Pozbawienie władzy rodzicielskiej
	l.p.	l.p.
2000	12 352	4410
2005	17 670	6778
2010	18 848	9142
2015	13 545	10 675
2020	10 085	6989
2021	12 382	7975

Źródło: Ewidencja spraw o pozbawienie, zawieszenie i ograniczenie władzy rodzicielskiej w latach 2000–2021, Wydział Statystycznej Informacji Zarządzającej, Zestawienie na podstawie sprawozdań MS-S16/18 w sprawach rodzinnych i nieletnich gromadzonych w ramach statystyki publicznej, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/287/resource/39556/table>.

Jeśli chodzi o postanowienia sądu w zakresie ograniczenia władzy rodzicielskiej, to obserwuje się dynamiczny wzrost liczby tych orzeczeń w latach 2000–2010 (odpowiednio: 2000 r. – 12 352; 2005 r. – 17 670; 2010 r. – 18 848). Od roku 2015 ich liczba uległa nieznacznemu zmniejszeniu i w 2020 wynosiła 10 085, a w 2021 r. 12 382. Racjonalizacji tego należy doszukiwać się w podejmowanych przez rząd III RP próbach realizacji polityki prorodzinnej (np. 500 plus, wyprawka szkolna, urlopy, z których obecnie może korzystać mężczyzna w związku z urodzeniem się dziecka⁶⁸). Ponadto można by to tłumaczyć spadkiem narodzin dzieci w społeczeństwie polskim i niżem demograficznym (obniżająca się populacja małoletnich), intensyfikacją działalności służb socjalnych na rzecz wsparcia dziecka i rodziny z pominięciem precedensów w tym obszarze.

⁶⁶ *Stawiamy na rodzinną pieczę zastępczą*, raport Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina/stawiamy-na-rodzinnna-piecze-zastepcza>; *Pieczka zastępcza w 2020 roku*, raport GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/pieczka-zastepcza-w-2020-roku,1,5.html>; *Pieczka zastępcza w 2022 roku*, raport GUS, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6000/1/7/1/pieczka_zastepcza_w_2022_r..pdf.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Mężczyzna może obecnie korzystać z urlopów: ojcowskiego, okolicznościowego, tacierzyńskiego, rodzicielskiego, wychowawczego. Wnikliwa analiza zob. w: P. Łuczak, *Nowe prawa dla rodziców od 26 kwietnia 2023 roku – zasiłki, urlopy, elastyczna organizacja, ochrona pracy*, <https://ksiegowosc.infor.pl/zus-kadry/inne/5730622,nowe-prawa-dla-rodzicow-od-26-kwietnia-2023-r-zasilki-urlopy-elastyczna-organizacja-i-ochrona-pracy.html>.

Analiza danych zawartych w tabeli 3 dotyczących pozbawienia władzy rodzicielskiej wskazuje na analogiczną tendencję, jaką można zaobserwować w przypadku zastosowania przez sądy w latach 2000–2021 instytucji jej ograniczenia. Do 2015 r. można bowiem mówić o wyraźnie wzrastającej ich liczbie – aż do ponad dziesięciu tysięcy, po czym w latach 2020 i 2021 orzeczono owych sentencji wyraźnie mniej (odpowiednio: 6989 i 7975).

Jeśli chodzi o malejącą liczbę orzeczeń sądowych w zakresie pozbawienia władzy rodzicielskiej, można domniemywać o większym aniżeli w poprzednich okresach przywiązywaniu wagi w społeczeństwie do realizacji praw dziecka. Ponadto na przestrzeni ostatnich lat można mówić o zintensyfikowanym „uwrażliwianiu” społeczeństwa na problem przemocy w rodzinie ze wskazaniem rozwiązań w kontekście właściwych reakcji – z perspektywy obywatela – za pośrednictwem kampanii prezentowanych w mediach.

Do obniżenia liczb w zakresie zastosowania przez sądy obu powyższych instytucji przyczyniły się również niewątpliwie konkretne rozwiązania legislacyjne ulegające co pewien czas nowelizacji. Dotyczy to zwłaszcza następujących aktów prawnych:

- kodeksu rodzinnego i opiekuńczego,
- ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,
- ustawy pierwotnie funkcjonującej jako o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, obecnie zaś o przemocy domowej (o szerszym aniżeli dotychczas zakresie przedmiotowym oraz podmiotowym)⁶⁹.

Zakończenie i wnioski

Stosunki rodzic – dziecko są na tyle istotne z perspektywy społeczeństwa zorganizowanego w państwo, iż znajdują one odbicie w regulacjach prawnych, a *in concreto* w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, w którym to ustawodawca posługuje się terminem „władza rodzicielska” stanowiącym normatywnie określony wzór kulturowy wyznaczony jego członkom do realizacji. Zagadnienie odpowiedzialności społeczeństwa w owym obszarze nabiera więc istotnego znaczenia tak z perspektywy indywidualnej, tj. jakości relacji rodzic – dziecko, jak również społecznej, tj. jakości przyszłych pokoleń.

Na potrzeby tego artykułu przyjęto uniwersalną definicję pojęcia „odpowiedzialność”: jako „konieczność przyjęcia przez rodzica/ów dziecka na siebie obowiązków

⁶⁹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy...; Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2021, poz. 1249), <https://eli.gov.pl/api/acts/DU/2021/1249/text/T/D20211249L.pdf>; Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy...; Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. 2021, poz. 1249; 2023; poz. 289, 535, 1606), <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdat-prz=30-06-2023&qplikid=517>.

wyznaczonych treścią owego stosunku prawnego i ponoszenia konsekwencji wynikłych z nienależytej ich realizacji. Umożliwiło to rozpatrywanie owego zagadnienia z perspektywy socjologiczno-prawnej – w szerszym kontekście – jako odpowiedzialność do „władzy rodzicielskiej”, a nie tylko w zakresie jej realizacji.

Rozważania podjęte w niniejszym artykule, a także analiza zaprezentowanych w nim danych statystycznych prowadzi do wniosku, iż można mówić o odpowiedzialności do realizacji władzy rodzicielskiej w społeczeństwie polskim, ponieważ:

- na przestrzeni lat wzrasta mediana wieku, tak wśród kobiet, jak również mężczyzn, dotycząca zawierania małżeństw;
- podwyższa się również wiek urodzenia pierwszego dziecka przez statystyczną Polkę, co dowodzi odkładania przez młodych Polaków na przestrzeni lat coraz bardziej decyzji dotyczącej posiadania potomstwa, a przyczyn tego należałoby upatrywać zasadniczo w uwarunkowaniach ekonomicznych;
- można mówić o symptomatycznej przymusowej ingerencji państwa na przestrzeni lat w realizację władzy rodzicielskiej, gdy jest ona nienależycie sprawowana, o czym świadczą dane dotyczące postanowień sądu w zakresie jej ograniczenia czy też sentencji w przedmiocie jej pozbawienia.

Odpowiedzialności w omawianym obszarze, co może być uznane za kontrowersyjne, należy upatrywać w „bezdzielnoci z wyboru”, które to zjawisko z perspektywy etiologii można by zasadniczo tłumaczyć względami ekonomicznymi. Jednakże trudno nie wskazać tu na pobudki hedonistyczne. Należy uwzględnić także to, iż omawiane zjawisko może być ponadto konsekwencją zaostrzenia regulacji prawnych w Polsce dotyczących aborcji, co dowodzi również odpowiedzialności w tej kwestii.

Z kolei analiza zagadnienia nieodpowiedzialności z perspektywy władzy rodzicielskiej prowadzi do jednoznacznego wniosku, iż można mówić jedynie o jej symptomach w społeczeństwie polskim. Jednakże informacje w mediach, a także kampanie reklamowe mające na celu przeciwdziałanie przemocy wobec dziecka w rodzinie dowodzą istnienia owego problemu społecznego w tym obszarze, ale sprawcą zdarzeń dla niego dystynktywnych nie zawsze jest rodzic (w związku z tym pominięto ową problematykę).

Istotną rolę w kształtowaniu poczucia społecznej odpowiedzialności w omawianym temacie można przypisać mediom. Należałoby natomiast oczekiwać realizacji konkretnych przedsięwzięć na miarę wiedzy i kompetencji w szkołach, chociażby na lekcjach „wychowania do życia w rodzinie”, co – jak powszechnie wiadomo – nie zawsze jest realizowane. Z kolei wysiłki podejmowane przez instytucje Kościoła katolickiego w tym przedmiocie należy uznać za niewystarczające i dyskusyjne. Konieczność podejmowania problematyki odpowiedzialnego rodzicielstwa należałoby przypisać przede wszystkim rodzicom, a jak wskazuje praktyka życia społecznego, w niektórych rodzinach sprawy seksu stanowią do tej pory temat „tabu”.

Rozważania w tym artykule zostały podjęte z perspektywy socjologiczno-prawnej na podstawie analizy dostępnych danych statystycznych, co implikuje konieczność przeprowadzenia komplementarnych badań w tym przedmiocie przez pedagogów czy psychologów.

Bibliografia

Monografie

- Baudrillard J., *Spółczesność konsumpcyjna. Jego mity i struktury*, Wydawnictwo sic!, Warszawa 2006.
- Ciepla H., Czech B., Domińczyk T., Kalus S., Piasecki K., Sychowicz M., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2001.
- Gajda J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1999.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Habdas, M. Frasz, seria: „Komentarze Praktyczne”, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2001.
- Starzyński M., *Antynatalizm. O niemoralności płodzenia dzieci*, Wydawnictwo: Towarzystwo Naukowe im. Stanisława Andreskiego, Kraków 2020.
- System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 12, red. T. Smyczyński, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Szawarski Z., *Rozmowy o etyce*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
- Witczak-Bruś P., *Surogacja. Aspekty prawne macierzyństwa zastępczego*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

Artykuły

- Bakiera L., *Wstępne rozważania o rodzicielstwie*, „Rodzicielstwo. Ujęcie interdyscyplinarne”, seria: „Psychologia”, nr 18, red. L. Bakiera, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2020, s. 17–43.
- Błasiak A., Dybowska E., *Rodzicielstwo i jego znaczenie w procesie wychowania dziecka [w:] Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak, E. Dybowska, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Boguszewski R. (oprac.), *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*, „Komunikat z badań CBOS” 2019, nr 22, s. 1, 3.
- Brągiel J., *Znaczenie przemian społecznych dla współczesnego rodzicielstwa [w:] Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*, red. J. Brągiel, J. Górnicka, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012, s. 13–23.
- Jakubowska-Mroskowiak H., Mroczkowska D., *Karnawalizacja cielesności – emancypacja czy nowe zniewolenie [w:] Ludyczny wymiar kultury*, red. J. Grad, H. Mamzer, „Człowiek i Społeczność”, t. 22, UAM, Wydział Nauk Społecznych, Poznań 2004, s. 85–94.
- Sztompka P., *Logika i granice odpowiedzialności [w:] Kultura (nie)odpowiedzialności: społeczne konteksty zaniechanej cnoty*, red. M. Bogunia-Borowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 13–14.
- Tarkowska E., Durkheim E., *Encyklopedia socjologiczna*, red. Z. Bokszański, K. Górnicka, T. Krauze i in., Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

Netografia

- Bukała Z., *Bezdzietni z wyboru. Zero oszczędności, średnia perspektywa na wzrost zarobków no i katastrofa klimatyczna*, „Gazeta wyborcza”, 1 marca 2020, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,25715891,dlaczego-trzydziestolatowie-nie-chca-miec-dzieci-przeludnienie.html>.
- Coraz starsza, coraz lepiej wykształcona. Kim jest statystyczna Polska matka?, raport, tvn24, 26 maja 2022, <https://tvn24.pl/ciekawostki/dzien-matki-kim-jest-statystyczna-polska-matka-wiek-wykształcenie-5726679>.
- Ewidencja spraw o pozbawienie, zawieszenie i ograniczenie władzy rodzicielskiej w latach 2000–2021, Wydział Statystycznej Informacji Zarządzającej, Zestawienie na podstawie sprawozdań MS-S16/18 w sprawach rodzinnych i nieletnich gromadzonych w ramach statystyki publicznej, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/287/resource/39556/table>.
- Ewidencja spraw o zezwolenie kobietom na zawarcie małżeństwa ze względu na brak wieku w sądach rejonowych w latach 2010–2021, Wydział Statystyczny Informacji Zarządzającej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2142/resource/39576/table>.
- Frączek J., *Pierwsze dziecko po trzydziestce. Polki zbliżają się do europejskiej normy, co uderzy w system emerytalny*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/wiek-kobiet-przy-porodzie-pierwszego-dziecka-ciagle-rosnie-co-z-systemem-emerytalnym/c801ke5>.
- Frydrychiewicz A., *Jak określić, czy twój partner jest dojrzały emocjonalnie*, <https://ohme.pl/psychologia/okreslic-twoj-partner-dojrzaly-emocjonalnie/>.
- Gawel E., *Dlaczego kobiety rodzą mniej dzieci w Polsce? Oto trzy główne powody*, <https://www.money.pl/gospodarka/dlaczego-kobiety-rodza-mniej-dzieci-oto-trzy-glowne-powody-6510022484502657a.html>.
- Gawda K., *Dojrzałość do rodzicielstwa. Próba charakterystyki*, „Rozprawy Społeczne” 2018, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, t. 12(4), <https://rozprawyspoleczne.edu.pl/pdf-110889-41137?filename=DOJRZALOSC%20CZLOWIEKA%20DO.pdf>.
- Gurgul A., *Psycholożka: Polki nie chcą mieć dzieci z powodu depresji klimatycznej. Kto i dlaczego na nią cierpi* (wywiad z psychologiem dr Magdaleną Budziszewską, pracownikiem Uniwersytetu Warszawskiego), „Polityka”, 14 lutego 2021, <https://wyborcza.pl/7,177851,26776373,psycholozka-denialisci-tez-cierpia-na-lek-klimatyczny-szukaja.html>.
- GUS: *W Polsce spada liczba rodzin, najwięcej jest małżeństw z dziećmi*, raport onet.pl, 1 lutego 2023, <https://www.onet.pl/informacje/kai/gus-w-polsce-spada-liczba-rodzin-najwiecej-jest-malzenstw-z-dzieciami/rgcbhnf,30bc1058>.
- Harwas-Napierała B., *Dojrzałość osobowa dorosłych jako czynnik chroniący rodzinę*, „Czasopismo Psychologiczne” 2015, nr 1(21), s. 46–52, http://www.czasopismopsychologiczne.pl/files/articles/2015_PDF_1/06-KA-HARWAS-NAPIERALA_str_47-52.pdf.
- Karasińska A., *15 powodów, dla których 2050 rok będzie przerażający*, „Polityka”, 6 stycznia 2016, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/1646198,1,15-powodow-dla-ktorych-2050-rok-bedzie-przerazajacy.read>.
- Kornas-Biela D., *Relacje rodziców z dzieckiem prenatalnym* [w:] *Psychospołeczne konteksty relacji rodzinnych*, red. T. Rostowska, A. Lewandowska-Walter, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2019, s. 28–55, <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/5cc6468c-5be8-431a-a7fd-4fad1426d799/content>.
- Kossakowska M., *W jakim wieku statystyczna Polka rodzi swoje pierwsze dziecko?*, <https://polki.pl/rodzina/dziecko,w-jakim-wieku-statystyczna-polka-rodzi-pierwsze-dziecko,10427464,artykul.html>.
- Kropiwick B., *Co piąty młody Polak nie chce mieć dzieci*, sondaż, 19 sierpnia 2022, <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8521216,polak-dzieci-sondaz.html>.
- Krzysztofek A., *Rozważania o pojęciu odpowiedzialności*, „Ekonomia. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 401, red. J. Sokołowski, G. Węgrzyn, M. Rękas,

- Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2015, https://dbc.wroc.pl/Content/30479/Krzysztofek_Rozwazania_o_Pojeciu_Odpowiedzialnosci_2015.pdf.
- Luczak P., *Nowe prawa dla rodziców od 26 kwietnia 2023 roku – zasiłki, urlopy, elastyczna organizacja, ochrona pracy*, <https://ksiegowosc.infor.pl/zus-kadry/inne/5730622,nowe-prawa-dla-rodzicow-od-26-kwietnia-2023-r-zasilki-urlopy-elastyczna-organizacja-i-ochrona-pracy.html>.
- Marciniak-Budecka D., *Rodzicielstwo do-it-yourself, czyli refleksyjność współczesnego rodzicielstwa*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2014, t. XXIV, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2853/1/Pogranicze_24_Marciniak-Budecka.pdf, s. 131–147.
- Na drodze do piekła. Globalne ocieplenie negatywnie wpływa na naszą psychikę*, wywiad Renaty Kim z psychologiem dr Magdaleną Budziszewską, „Newsweek”, 30.06.2019, aktualizacja 19.08.2020, <https://www.newsweek.pl/newsweek-print/globalne-ocieplenie-i-jego-konsekwencje-wywiad-z-dr-magdalena-budziszewska/tvcz115>
- Opozda D., *Zróżnicowanie rodzicielstwa. Zarys refleksji [w:] Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych*, red. D. Opozda, M. Leśniak, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s. 19–28, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/14971/Rodzicielstwo.pdf>.
- Pieczka zastępcza w 2020 roku*, raport GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/peczka-zastepcza-w-2020-roku,1,5.html>.
- Pieczka zastępcza w 2022 roku*, raport GUS, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6000/1/7/1/peczka_zastepcza_w_2022_r.pdf.
- „Rocznik Demograficzny GUS” 2020, red. D. Rozkrut, Warszawa 2021, s. 185–186, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2020,3,14.html>.
- „Rocznik Demograficzny GUS” 2021, red. D. Rozkrut, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021, s. 185, 186, 196, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2021,3,15.html>.
- Sadowski A., *Ile kosztuje wychowanie dziecka w 2023 roku. Koszty znacznie w górę*, <https://www.money.pl/gospodarka/ile-kosztuje-dziecko-w-2023-r-koszty-znacznie-w-gore-6904280653810592a.html>.
- Stańczak J., Stelmach K., Urbanowicz M., raport: *Małżeństwa oraz dzieciństwo w Polsce*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych i Rynku pracy, GUS, Warszawa 2016, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/23/1/1/malzenstwa_i_dziennosc_w_polsce.pdf.
- Stawiamy na rodzinną pieczę zastępczą*, raport Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina/stawiamy-na-rodzinnna-pieczce-zastepcza>.
- Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w 2020 r.*, „Analizy Statystyczne GUS 12/2020”, pr. zbiorowa pod kierunkiem M. Ambruch, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spoleczno-gospodarczej/sytuacja-spoleczno-gospodarcza-kraju-w-2020-r-,1,104.html>.
- Wilk A., *Macierzyństwo zastępcze w Polsce – dozwolone czy zakazane?*, „Radca Prawny” 2020, nr 1(2), <https://kwartalnikradcaprawny.kirp.pl/2020/04/03/macierzynstwo-zastepcze-w-polsce-dozwolone-czy-zakazane/>.
- Zalewski B., *Analiza zjawiska surogacji („macierzyństwa zastępczego”) w świetle prawa międzynarodowego oraz polskiego prawa krajowego*, <https://ordoiuris.pl/rodzina-i-malzenstwo/analiza-dotyczaca-zjawiska-surogacji-macierzynstwa-zastepczego-w-swietle-prawa>.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1610, 1615, 1890, 1933), <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=20-06-2023&qplikid=1174>.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2022, poz. 1138, 1726, 1855, 2339, 2600; 2023, poz. 289, 403, 818, 852, 1234), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359; 2022, poz. 2140; 2023, poz. 1606, 1615, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640090059/U/D19640059Lj.pdf>).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. 2021, poz. 1249, 2023, poz. 289, 535, 1606), <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=30-06-2023&qplikid=517>.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2021, poz. 1249), <https://eli.gov.pl/api/acts/DU/2021/1249/text/T/D20211249L.pdf>.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1426, 1429), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20111490887/U/D20110887Lj.pdf>.